
ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

УДК 631:368.914.2

doi: 10.15330/apred.1.15.152-158

Рудик В.К.

РОЛЬ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Подільський державний аграрно – технічний
університет,
Міністерства освіти і науки України,
кафедра фінансів, банківської справи, страхування та
електронних платіжних систем,
вул. Шевченка, 13, м. Кам'янець – Подільський,
Хмельницька обл.,
32302, Україна,
тел.: 067 258 10 53, (03849) 68 3 76,
e – mail: Rudyk_vk@meta.ua

Анотація. Висвітлюються питання визначення ролі і місця системи пенсійного страхування у формуванні фінансової системи України, її вплив на розвиток національної економіки. Особлива увага приділяється вивченню фінансових взаємовідносин національної пенсійної системи з основними сферами фінансової системи держави в умовах проведення пенсійної реформи. Досліджено взаємовідносини державних фінансів із системою пенсійного страхування, виявлено основні аспекти впливу цих двох складових фінансової системи один на одного. Проаналізовано нове вітчизняне пенсійне законодавство, відмічено роль системи пенсійного страхування на сучасному етапі проведення пенсійної реформи. Дана оцінка формуванню і розвитку фінансових відносин системи пенсійного страхування із фінансовим ринком, який виступає важливою сферою фінансової системи. Акцентовано увагу на ролі міжнародних фінансових інститутів у формуванні і розвитку національних пенсійних систем європейських країн, проаналізовано їх важливі законодавчі документи, що стосуються реформування сфери пенсійного забезпечення. Визначено, що за їхньої ініціативи розробляються основні стратегії, концепції, програми розвитку національних пенсійних систем, з врахуванням глобальних ризиків, що виникають перед суспільством. Звернуто увагу на пріоритетність комбінованих пенсійних систем, які поєднують державні солідарні пенсійні програми, а також обов'язкові та добровільні накопичувальні елементи. Україна також формує такий тип національної пенсійної системи, в основу якого покладено принципи пенсійного страхування. Обґрунтовано, що фінансовий потенціал системи пенсійного страхування сприятиме розвитку національної економіки країни.

Ключові слова: система пенсійного страхування, фінансова система України, пенсійна реформа державні фінанси, фінанси населення, фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси, фінансовий ринок.

Rudyk V.K.

THE ROLE OF THE PENSION INSURANCE SYSTEM IN THE FORMATION OF THE MODERN FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE

Podilsky state agrarian technical University,
The Ministry of education and science of Ukraine
Department of Finance, banking and insurance,
Shevchenko str., 13, Kamenetz – Podolsk, Khmelnytska
oblast,

32302, Ukraine,
tel.: 067 10 258 53, (03849) 68 3 76,
e – mail: Rudyk_vk@meta.ua

Abstract. The questions of determining the role and place of the pension insurance system in the formation of the financial system of Ukraine, its influence on the development of the national economy are covered. Particular attention is paid to the study of the financial relationships of the national pension system with the main areas of the financial system of the state in the context of pension reform. The relationship of public finances with the pension insurance system is investigated, the main aspects of the impact of these two components of the financial system on each other are revealed. The new national pension legislation is analyzed, the role of the pension insurance system at the present stage of pension reform is noted. The evaluation of the formation and development of financial relations of the pension insurance system with the financial market, which is an important area of the financial system, is given. Attention is paid to the role of international financial institutions in the formation and development of national pension systems in European countries, their important legislative documents related to pension reform are analyzed. It is determined that at their initiative the main strategies, concepts, programs of development of national pension systems are being developed, taking into account the global risks posed to society. Attention is drawn to the priority of combined pension systems that combine state solidarity pension programs, as well as mandatory and voluntary savings. Ukraine also forms the type of national pension system that underpins the principles of pension insurance. It is substantiated that the financial potential of the pension insurance system will contribute to the development of the national economy of the country.

Key words: system of pension insurance, financial system of Ukraine, pension reform public finances, finances of the population, finances of economic entities, international finances, financial market.

Вступ. Пенсійне забезпечення населення в різних формах протягом багатьох століть відіграло важливу роль в різних країнах, але системний характер воно почало набувати лише в кінці ХІХ - початку ХХ ст. З тих пір і по сьогоднішній день в більшості країн світу триває безперервний процес еволюції пенсійних систем. За цей час сформувалася загальноприйнята класифікація з виділенням двох основних типів пенсійних систем: солідарна (пенсійні відрахування йдуть на поточні пенсійні виплати) і накопичувальна (пенсійні відрахування формуються на індивідуальних рахунках і інвестуються в різні активи на фінансовому ринку, а інвестиційний дохід збільшує підсумкову пенсію).

Сучасна міжнародна практика така, що в більшості країн діють комбіновані пенсійні системи, які поєднують державні солідарні, а також обов'язкові та добровільні накопичувальні елементи. Вони базуються на використанні страхових методів і механізмів пенсійного страхування. Система пенсійного страхування вважається основою формування національних пенсійних систем багатьох країн, в тому числі і України. Використовуючи її, доходи громадян пенсійного віку залежать від їх страхового стажу і розмірів страхових пенсійних внесків. Ключову роль системи пенсійного страхування у формуванні і функціонуванні національної пенсійної моделі підтверджує вітчизняне пенсійне законодавство [2;3;4].

На сьогоднішній день триває реформування української пенсійної системи. Сучасний етап проведення пенсійної реформи характеризується саме підвищенням ролі системи пенсійного страхування у сфері пенсійного забезпечення і її впливу на розвиток фінансової системи держави в цілому. Як відмічають більшість науковців, система пенсійного страхування характеризується значним фінансовим потенціалом, який може використати національна фінансова система для інвестування української економіки.

Аналіз наукових досліджень показує, що в сучасних умовах найбільш активну участь у формуванні і реформуванні національних пенсійних систем європейських країн, в тому числі і України, приймають основні міжнародні інститути, зокрема такі як ООН, МОП, ОЕСР, Світовий банк [1;6;7;15]. За їхньої ініціативи розробляються основні стратегії, концепції, програми розвитку національних пенсійних систем, з врахуванням глобальних ризиків, що виникають перед суспільством. МВФ разом із Світовим банком та іншими міжнародними фінансовими організаціями надають фінансову допомогу в проведенні пенсійних реформ країнам Східної Європи та Україні. Юридична база, розроблена вище згадуваними міжнародними організаціями є орієнтиром і головною підставою для здійснення практичних дій в процесі реформування сфери пенсійного забезпечення.

Конвенцією МОП, яка була прийнята у 1952 році визначено, що пенсійне страхування є одним із основних джерел фінансування національних пенсійної систем [7]. Варто зазначити, що Україна 6 червня 2017 року ратифікувала дану Конвенцію МОП, взявши на себе зобов'язання виконувати її вимоги.

Питанням реформування пенсійної системи на принципах пенсійного страхування, її впливу на розвиток фінансової системи України в сучасних умовах значну увагу у своїх наукових дослідженнях приділяли О. Піщуліна, О. Коваль, Т. Бурлай [10], Е. Лібанова, провідні науковці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [9] і багато інших вітчизняних вчених.

Постановка завдання. Система пенсійного страхування в нашій країні з кожним роком займає все вагомніше місце у загальній фінансовій системі держави. Акумуляуючи значні фінансові ресурси, які можна використовувати в національній економіці, її роль на макроекономічному рівні зростає. Тому метою даних досліджень є всестороннє і комплексне вивчення пенсійного страхування, аналіз взаємовідносин його з основними сферами загальнодержавної фінансової системи, визначення ролі і впливу системи пенсійного страхування на її розвиток і удосконалення.

Результати. В Україні реформування у пенсійній сфері відбувається паралельно із реформуванням фінансової системи. Варто зазначити, що ці два процеси є взаємозв'язаними і впливають один на одного. Нинішні тенденції розвитку фінансової системи показують зростання ролі в ній системи пенсійного страхування. Враховуючи, що пенсійне страхування відноситься до сфери страхування, можна стверджувати, що воно також є складовою фінансової системи держави.

На сьогоднішній день фінансові відносини системи пенсійного страхування із основними сферами фінансової системи держави стають все тіснішими і мають тенденцію до подальшого розвитку.

Відносно структурної побудови національної фінансової системи, то у наукових колах є де – які розбіжності по цьому питанню. Одна група вчених зауважує, що до фінансової системи належать сфери державних фінансів, фінансів суб'єктів господарювання, фінансів домогосподарств [12, с. 32-33; 13, с.17]. Інші фінансисти вважають, що в дану структуру повинні бути включені міжнародні фінанси і фінансовий ринок, але не передбачається в ній така сфера, як фінанси домогосподарств [14, с. 39; 11, с. 22]. Опарін В.М., виражаючи думку переважної більшості вітчизняних фахівців у сфері фінансів, включає в структуру фінансової системи п'ять основних сфер: державні фінанси, страхування, фінанси підприємств, міжнародні фінанси і фінансовий ринок [8, с. 26-27].

Ці та інші фактори дають підставу вітчизняним вченим – фінансистам виділити фінанси страхування, як окрему сферу національної фінансової системи, поряд із державними фінансами, фінансами підприємств, установ і організацій, фінансами домогосподарств [13, с. 18-19].

Фінанси страхування, на їхню думку, включають такі ланки як: фінанси цільових централізованих фондів загальнообов'язкового державного страхування, фінанси страхових компаній, фінанси товариств взаємного страхування. Серед виділених ланок фінансів страхування важливе місце займають фінанси централізованих фондів загальнообов'язкового державного страхування, які саме функціонують у сфері соціального страхування. Вони забезпечують виконання державою функції соціального захисту населення. В умовах зростання соціальних стандартів, збільшення частки громадян пенсійного віку роль даних фондів у фінансовій системі держави стає дедалі помітнішою і надзвичайно важливою.

Погоджуючись із зростаючою роллю страхування, на нашу думку, окремо у фінансовій системі країни доцільно виділити загальну систему пенсійного страхування, яка включає і обов'язкову і добровільну її складові. Розвиток вітчизняної пенсійної системи повністю базується на принципах пенсійного страхування. Дану стратегічну лінію держави повністю підтверджують нові законодавчі документи. Тому система пенсійного страхування обґрунтовано може бути виділена і відмічена у структурі фінансової системи держави. Її роль ще більше зросте із запровадженням другого рівня – обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, що дасть змогу значно збільшити обсяги фінансових ресурсів і можливість їх використання фінансовою системою країни в цілому протягом тривалого періоду.

Актуальність практичної реалізації пенсійної реформи, побудованої на страхових принципах, показує, що система пенсійного страхування розвиває фінансові відносини з основними складовими української фінансової системи. Майже кожна сфера її безпосередньо, або опосередковано, пов'язана з нею і приймає участь у її функціонуванні. Ці відносини мають прямий і зворотній зв'язок, тобто суб'єкти фінансової системи в більшій або меншій мірі залучаються до функціонування системи пенсійного страхування і впливають на ефективність її діяльності.

Обліковує і розподіляє єдиний соціальний внесок між фондами соціального

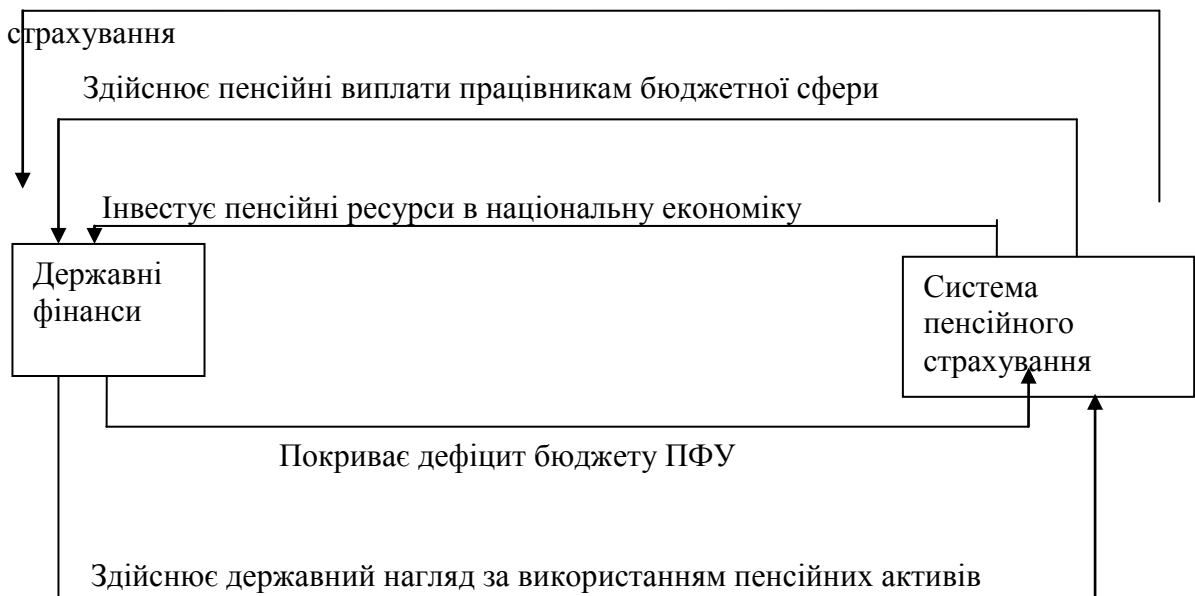

Рис. 1. Фінансові відносини між системою пенсійного страхування і сферою державних фінансів

Джерело: Власні розробки автора.

Fig. 1. Financial relations between the pension insurance system and the sphere of public finance

На рис.1. зроблена спроба відобразити формування фінансових відносин між державними фінансами і системою пенсійного страхування.

Як бачимо, під час перехідного періоду до формування оптимальної вітчизняної пенсійної моделі, між цими двома складовими фінансової системи фінансові відносини розвиваються досить динамічно і конструктивно. Це пов'язано з тим, що держава приймає активну участь у розвитку загальнообов'язкового пенсійного страхування. За допомогою своїх фінансових ресурсів вона покриває дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, що мав місце протягом останніх років. Цим самим держава підкреслює, що вона за будь-яких економічних і фінансових умов, буде продовжувати здійснювати соціальний захист громадян пенсійного віку і сприяти тому, щоб по пенсійним виплатам затримки практично не було.

Другий важливий аспект фінансових відносин між даними сферами полягає в тому, що держава бере на себе зобов'язання здійснювати державний нагляд за діяльністю фінансових інститутів у системі пенсійного страхування з метою захистити пенсії громадян, їхні пенсійні активи від різноманітних фінансових ризиків. Для цього вона, відповідно до вітчизняного законодавства, формує спеціалізовані державні фінансові інститути, які контролюють рух і використання фінансових ресурсів у системі пенсійного страхування, видають і забирають ліцензії спеціалізованим фінансовим установам, що мають право вести свою діяльність у даній сфері.

Зі своєї сторони сфера пенсійного страхування забезпечує пенсійними виплатами працівників, які працювали і працюють у бюджетній сфері. Тенденції розвитку недержавного пенсійного забезпечення, а також запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування сприятимуть інвестуванню пенсійних активів їх учасників в національну економіку.

Нове пенсійне законодавство зміцнює позиції Пенсійного фонду України в управлінні солідарною пенсійною системою, а також відводить йому головну роль в розподілі єдиного соціального внеску між державними фондами системи обов'язкового соціального страхування. Відповідно до діючого українського законодавства всі загальнообов'язкові фонди системи соціального страхування входять до складу державних фінансів, які і регламентують відносини між ними.

Особливо б хотілося звернути увагу на формування і розвиток фінансових відносин системи пенсійного страхування із фінансовим ринком. Довгостроковий характер зберігання пенсійних активів вимагає від спеціалізованих фінансових інститутів системи пенсійного страхування підвищення ефективності управління ними. Їх вкладення в продукти інвестиційного характеру на вітчизняному фондовому ринку свідчать про те, що майже третина пенсійних активів знаходиться на депозитних рахунках.

Загальна характеристика фінансових взаємовідносин системи пенсійного страхування із важливою сферою фінансової системи країни – фінансовим ринком відображено на рис. 2.

Особливістю використання пенсійних активів учасників системи пенсійного страхування, це стосується другого і третього рівня, є необхідність їх ефективного інвестування, щоб одержати максимальний прибуток за мінімального ризику, а також захист їх від інфляційних процесів. Це призводить до активізації спеціалізованих фінансових інститутів, які займаються управлінням, розміщенням, збереженням пенсійних активів на фінансовому ринку, а саме на ринку цінних паперів. Вони намагаються так розмістити пенсійні активи в інвестиційні інструменти, щоб це сприяло формуванню оптимального інвестиційного портфеля. Для цього українське

пенсійне законодавство обмежує інвестиційну діяльність з пенсійними активами. Пенсійні кошти розподіляються у відповідному співвідношенні між різними фінансовими інструментами, що дає змогу знизити інвестиційні ризики і зберегти фінансові ресурси сфери пенсійного забезпечення.

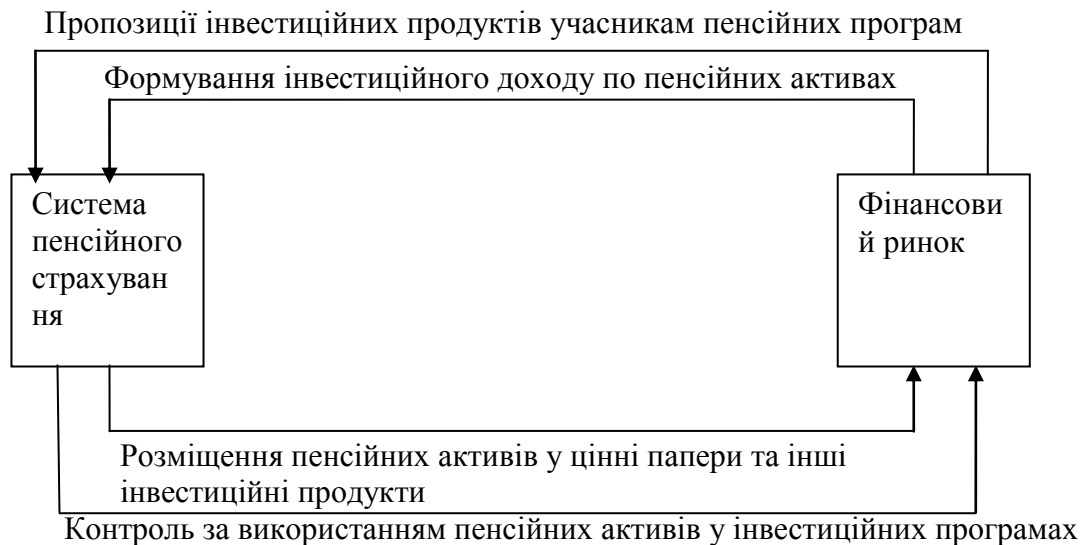

Рис. 2. Фінансові відносини системи пенсійного страхування із фінансовим ринком.

Джерело: Власні розробки автора.

Fig. 2. Financial relations of the pension insurance system with the financial market.

Використання пенсійних активів на фінансовому ринку вимагає проведення контролю за зміною їх вартості і динамікою інвестиційного доходу від них. Він сприятиме можливості більш швидкого реагування на можливі негативні зміни вартості пенсійних коштів, унеможливить проведення фінансових махінацій з ними зі сторони представників інвестиційних інститутів. На нашу думку, проведення такого контролю підвищить довіру суб'єктів системи пенсійного страхування до використання різноманітних інвестиційних продуктів.

Не менш важливими є розвиток фінансових відносин системи пенсійного страхування із іншими сферами фінансової системи країни – фінансами суб'єктів господарювання, фінансами населення, міжнародними фінансами і фінансовим ринком. Вони також підтверджують зростаючу роль даної системи на макрорівні і зміцнення її позицій у національній фінансовій системі.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що з кожним роком система пенсійного страхування країни все більше посилює і зміцнює свої позиції у структурі фінансової системи держави. Зростаючий фінансовий потенціал даної сфери повинен сприяти розвитку національної економіки і поставити її в один ряд із іншими основними сферами української фінансової системи.

Оцінюючи роль і місце системи пенсійного страхування у загальнодержавній фінансовій системі, варто зазначити, що вона розвиває фінансові відносини фактично з усіма її сферами. Дані відносини, з проведенням пенсійної реформи, розширюються, набувають нового змісту, сприяючи взаємному їх розвитку і удосконаленню фінансової системи в цілому.

1. Всесвітній банк-статистика: URL: [https:// http://www5.worldbank.org/eca/russian/data/](https://http://www5.worldbank.org/eca/russian/data/) (дата звернення: 1.10.2019).

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України №1058 – IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 1.10.2019).
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 47-48. С. 372.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 6614-VII, 2017р. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 1.10.2019).
5. Євростат, база даних в мережі Інтернет. URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search> (дата звернення: 1.10.2019).
6. Конвенція Організації Економічного Співробітництва та Розвитку від 14 грудня 1960 року. URL: <http://www.oecd.org/daf/corporate/principles> (дата звернення: 1.10.2019).
7. Про мінімальні норми соціального забезпечення: Конвенція Міжнародної організації праці від 28 червня 1952 року за № 102. URL: www.kiev.gov.ua (дата звернення: 1.10.2019).
8. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. 2 – ге вид. доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2005. 240с.
9. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
10. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. К.: Центр Разумкова: Видавництво “Заповіт”, 2017. 453 с.
11. Романенко О.Р. Фінанси: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312с.
12. Фінанси: вишкіль студії: навч. посібник / за ред. д.е.н., проф.. Юрія С.І. Тернопіль, Карт – бланш, 2002. 357с.
13. Фінанси (теоретичні основи): підручник / М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук та ін.: під керів – вом і за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая. 2 – ге вид., випр.. і доов. К.: МАУП, 2007. 312с.
14. Загорський В.С., Вовчак О.Д., Гладун І.Г., Чуй І.Р. Фінанси: навч. посібник. К.: Знання, 2006. 241с.
15. Establishing a European Pillar of Social Rights. Commission Staff Working Document SWD(2017) 201 final, Brussels: European Commission, 26.04.2017, 77р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0201&from=EN> (Accessed 1 Oct. 2019).

References

1. World Bank Statistics, www5.worldbank.org/eca/russian/data/. Accessed 1 Oct. 2019.
2. “On Compulsory State Pension Insurance. Law of Ukraine No. 1058 – IV on July 9, 2003.” Verkhovna Rada of Ukraine, zakon1.rada.gov.ua. Accessed 1 Oct. 2019.
3. “On Non-State Pension Provision. Law of Ukraine No. 1057-IV on July 9, 2003.” *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 47-48, 2003, p. 372.
4. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Raising Pensions. Law of Ukraine No. 6614-VII on October 3, 2017, Verkhovna Rada of Ukraine, www.rada.gov.ua. Accessed 1 Oct. 2019.
5. Eurostat, database on the Internet, epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search database. Accessed 1 Oct. 2019.
6. Organization for Economic Cooperation and Development Convention of 14 December 1960, www.oecd.org/daf/corporate/principles. Accessed 1 Oct. 2019.
7. On Minimum Standards of Social Security. Convention of the International Labor Organization No. 102 on June 28, 1952. International labour organization, www.ilo.org. Accessed 1 Oct. 2019.
8. Oparin, V.M. *Finance (General Theory)*, 2nd ed., KNEU, 2005.
9. *Pension reform in Ukraine: directions of implementation (collective monograph)*, ed. E.M. Libanova, Institute of Demography and Social Studies named after MV Birds of the NAS of Ukraine, 2010.
10. Pishchulin, O., Koval, O., and T. Burlay. *Financial, social and legal aspects of pension reform in Ukraine. World experience and Ukrainian realities*, Razumkov Center: Zapovit, 2017.
11. Romanenko, O.R. *Finance*, Center of Training Literature, 2006.
12. *Finance: studio training*, ed. S.I. Yuri, Carte Blanche, 2002.
13. Gridchina, M.V., Zahzhai, V.B., Osipchuk, L.L. et al. *Finance (theoretical foundations)*, MAUP, 2007.
14. Zagorskyi, V.S., Vovchak, O.D., Gladun, I.G., and I.R. Chui *Finance*, Knowledge, 2006.
15. *Establishing a European Pillar of Social Rights. Commission Staff Working Document SWD (2017) 201 final*, European Commission, 2017. eur-lex.europa.eu/eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0201&from=EN. Accessed 1 Oct. 2019.